

KAI KURIOS TARYBINIŲ EKONOMISTŲ KONCEPCIJOS MATERIALINIO SKATINIMO FONDŲ ŠALTINIO KLAUSIMU

V. KINOURYS

Igyvendinant TSKP CK 1965 m. rugsėjo Plenumo nutarimus, tarybinėje ekonominėje literatūroje plačiai svarstomi teoriniai pramonės įmonių ekonominio ir dirbančiųjų materialinio skatinimo klausimai. Kaip viena iš aktualiausių problemų yra atskleisti, kokia dirbančiųjų skatinimo fondų (materialinio skatinimo ir socialinių-kultūrinių priemonių bei gyvenamųjų namų statybos fondų) šaltinio ekonominė prigimtis.

Ilgą laiką tarybinėje ekonominėje literatūroje ši problema kaip savarakiška apskritai nebuvo keliami. Tai nulėmė, kad: pirma, lėšų, skiriamų įmonės fondo darbuotojų kultūrinėms-buitinėms sąlygoms gerinti ir gamybai vystyti, buvo nedaug ir jos menkai tedidino dirbančiųjų pinigines pajamas; antra, šis fondas būdavo mechaniškai įjungiamas į visuomeninių vartojimo fondų sudėtį; trečia, nepakankamai buvo išnagrinėta pelno esmė, ekonominė jo prigimtis socializmo sąlygomis.

Naujomis ūkininkavimo sąlygomis, padidėjus atskaitymų į skatinimo fondus apimčiai ir vaidmeniui, pradėta daugiau domėtis ir atskaitymų šaltinio ekonominės prigimties klausimu. Tarybinių ekonomistų darbuose šiuo klausimu vyrauja trys pagrindinės koncepcijos. Vieni jų tvirtina, kad materialinio skatinimo fondų šaltinis yra pridedamasis darbas, o tų fondų materialinis pagrindas — pridedamasis produktas, kiti.— kad būtinas ir pridedamasis darbas (būtinas ir pridedamasis produktas), tretį — būtinas darbas (būtinas produktas).

Autorius šiame straipsnyje numato išnagrinėti šių koncepcijų esmę bei jų atsiradimo prielaidas.

Kai kurie pirmosios koncepcijos šalininkai, pavyzdžiui, S. Dzarasovas, pažymi, kad pridedamasis produktas yra tik materialinio skatinimo fondo šaltinis [11, p. 130]; kiti (I. Mir-Akilovas) teigia, kad jis yra visų skatinimo fondų šaltinis [24, p. 131]. Šis požiūris, nors ir netiesiogiai, bet atsispindi Ž. Andreso ir N. Galkino, T. Nurajevos, M. Sakovo ir kitų tarybinių ekonomistų darbuose [4, p. 37; 26, p. 31; 29, p. 42]. Tačiau paminėti autoriai, kurie betarpiškai ar netiesiogiai kalba skatinamųjų fondų šaltinio klausimu, giliau savo teiginių nepagrindžia.

Priešingai jiems, N. Maslova, nagrinėdama kolektyvinio materialinio skatinimo problemą, mėgina įrodyti, kad kolektyvinis premijavimas iš pelno negali būti būtinojo produkto padengimo forma. Jos nuomone, materialinio skatinimo fondai negali būti būtinojo produkto forma todėl, kad jų apimtis, keičiantis įmonės ūkinės veiklos natūriniais ir vertiniams ro-

dikliams, nuolat kinta ir svyruoja. Būtinasis produktas visada turi būti padengiamas iš šaltinio, kuris iš anksto numatomas plane ir kuris gali būti tiktai darbo užmokesčio fondas, iš dalies derinamas su išmokėjimais iš visuomeninių vartojimo fondų [22, p. 28].

Pagal šį autorės teiginį išeitų, kad ji naujai sukurtą produkto tos ar kitos dalies (t. y. įvairių pajamų) prigimtį nusako, vadovaudamasi jų planavimo ypatybėmis. Tenka pažymėti, kad tarybiniai ekonomistai nėra vieningos nuomonės dėl to, koks turi būti naujai sukurtą produkto skirstymo į būtinąjį ir pridedamąjį produktą kriterijus, kokia kiekvieno jų paskirtis. Todėl ir N. Maslova, kuri materialinio skatinimo fondų neskiria būtinajam produktui, tai argumentuoja savaip. Nors autorė to ir nepabrėžia, bet iš pateiktų teiginių galima daryti išvadą, kad skatinamųjų fondų šaltinis yra pridedamasis darbas, įkūnytas pridedamajame produkte. Aišku, šiai išvadai pagrįsti nepakanka N. Maslovos pateiktą argumentą. Todėl reikia nurodyti darbo, kuriuo kuriamas visuomeninis produktas, prigimtį ir naujai sukurtą produkto dalių (būtinąjį ir pridedamąjį) ekonominę paskirtį.

Darbas, įkūnytas naujai sukurtame produkte, ir socializmo sąlygomis pasireiškia dvejopai: kaip būtinasis ir pridedamasis darbas, o juo sukurtas produktas — kaip būtinasis ir pridedamasis produktas.

K. Markso teiginys, kad darbo diena skirstoma į būtinąjį ir pridedamąjį darbą, visiškai išlieka ir socializmo sąlygomis. Gamintojų darbo dalijimas į dvi dalis atspindi objektų žmonių visuomenės vystymosi procesą. „Jei jis dirbtų,— rašo K. Marksas,— ne kapitalistui, bet sau, savarankiškai, jis turėtų, kitoms sąlygoms esant lygioms, kaip ir anksčiau, vidutiniškai dirbti tokią pat paros dalį, kad pagamintų savo darbo jėgos vertę ir tuo būdu įsigytų pragyvenimo reikmenis, kurie yra būtini jo paties išsilaikymui, arba nuolatiniam atgaminimui (...) Taigi, tą darbo dienos dalį, per kurią vyksta šis atgaminimas, aš vadinu būtinuoju darbo laiku, o per tą laiką sunaudojamą darbą — būtinuoju darbu“ [1, p. 194—195].

Būtinąjį darbą K. Marksas apibūdina kaip darbą, sukuriantį pragyvenimo reikmenis gamintojui ir jo šeimos nariams, o pridedamąjį darbą — kaip darbą virš būtinąjį darbo. Pridedamasis darbas, kuris „... kaip darbas virš tam tikrų poreikių mato, visada turi egzistuoti“ Aišku, kad būtinąjį ir pridedamąjį produkto formas įvairiose ekonominėse formacijose būna skirtingos.

Socializmo sąlygomis keičiasi ne tik socialinės-ekonominės būtinąjį ir pridedamąjį produkto gaminimo ir pasisavinimo formos, bet ir jų struktūra. Būtinasis produktas yra panaudojamas gamintojo ir jo išlaikytinių bendriesiems ir individualiniams nuolat augantiems poreikiams tenkinti, jų visapusiškam vystymuisi. Pridedamasis produktas socializmo sąlygomis yra pasisavinamas visos visuomenės ir naudojamas jos bendriesiems poreikiams tenkinti.

Vadinasi, K. Marksas naujai sukurtą produkto dalijimą į dvi dalis (būtinąjį ir pridedamąjį) pagrindu, jo skiriamuoju bruožu laiko šių produktų dalių panaudojimo pobūdį. Todėl, atitinkamai skirstant naujai sukurtą produktą (tam tikras pajamas) į būtinąjį ir pridedamąjį produktą, reikia vadovautis K. Markso kriterijumi, o ne jų planavimo ypatybėmis, jų vartojimo forma (individualus ar kolektyvus vartojimas, vartojimas materialinių gėrybių ar paslaugų), paskirstymo forma (atlyginimas už darbą ar lengvatos bei išmokos iš visuomeninių vartojimo fondų), apyvartos (judėjimo) procesų ypatingumais ir pan. Kalbamaisiais kriterijais vis dėlto vadovaujasi kai kurie tarybiniai ekonomistai [žr. 18, p. 46; 19, p. 37—38; 20, p. 26].

Taigi, jeigu darbo jėgos reprodukcija užtikrinama iš darbo užmokesčio, iš visuomeninių vartojimo fondų ir iš materialinio skatinimo fondų, tai jų šaltinis yra būtinas darbas, įkūnytas būtinajame produkte. Šių fondų paskirtis yra vienoda — atstatyti gamintojo darbo jėgą, tenkinti jo ir jo šeimos narių poreikius.

Dalis ekonomistų, nors ir pripažįsta, kad pajamos iš materialinio skatinimo fondų, kaip ir darbo užmokestis ir pajamos ir lengvatos iš visuomeninių vartojimo fondų, įeina į gamintojo pragyvenimo reikmenų fondą ir įgalina jį darbo jėgas atgaminti, vis dėlto aiškina, jog jų šaltinis — pridedamasis produktas.

Pavyzdžiui, N. Garetovskis tvirtina, kad gamintojų darbo jėgos reprodukcija ir tolesnis jos visapusiškas vystymas garantuojamas darbo užmokesčiu, kolektyviniais skatinimo fondais, taip pat visuomeniniais vartojimo fondais, kad lėšos, gautos iš šių fondų, sudaro jų pragyvenimo reikmenų fondą, kuris užtikrina gamintojo darbo jėgos reprodukciją [žr. 8, p. 15, 17]. Tačiau čia pat jis teigia, jog socialistinės gamybos dirbančiųjų „... vartojimas neapsiriboja būtinuoju produktu, o apima ir dalį pridedamojo produkto“ [8, p. 17]. Tai, N. Garetovskio nuomone, nulemia faktas, jog socialistinės gamybos dirbantieji „... gauna daugiau materialinių ir dvasinių gėrybių, negu reikia darbo jėgos reprodukcijai“ [8, p. 17].

N. Garetovskis nesiekia atskleisti skatinamųjų fondų šaltinio ekonominės prigimties. Tačiau iš kai kurių jo teiginių galima spręsti, kad skatinamųjų fondų šaltiniu laiko pridedamąjį darbą [žr. 8, p. 20].

Lygiai tokią pat išvadą galima daryti ir iš kito tarybinio ekonomisto E. Barskio teiginio: „... materialinio skatinimo fondas yra pridedamojo produkto vertės dalies pinigine išraiška, dalies, kuri panaudojama tolesniam būtinuoju produkto ribų plėtimui socializmo sąlygomis“ [6, p. 71].

Tačiau pajamos iš materialinio skatinimo fondo sudaro dirbančiųjų papildomą darbo užmokestį ir tuo pačiu padidina jiems atitenkantį būtinąjį produktą. Vadinasi, teiginys, kad materialinio skatinimo fondas įgalina toliau plėsti būtinąjo produkto ribas, panaudojant dalį pridedamojo produkto, nepilnai argumentuotas. Pajamos iš šio fondo, kaip ir pagrindinis darbo užmokestis, sudaro gamintojų darbo jėgos sąnaudų atstatymo šaltinį. Vadinasi, darbo užmokesčio ir materialinio skatinimo fondo šaltinis yra vienodas — būtinas produktas.

A. Livšicas, skirtingai negu aukščiau minėti autoriai, akcentuoja, kad „... premijos, skatinimo fondai, taip pat kaip ir vienkartiniai išmokėjimai, garantuoja darbo jėgos reprodukciją, papildo būtinąjį produktą, bet jų šaltinis yra pridedamasis produktas pelno forma“ [19, p. 32]. (Pabraukta mūsų. — V.K.)

Jis skatinimo fondų šaltinio ekonominę prigimtį mėgina grįsti pelnu, kaip pridedamojo produkto forma, t. y. ekonomine pelno prigimtimi, o ne tų fondų lėšų panaudojimo pobūdžiu, nei jų paskirtimi reprodukcijos procese, nors prieš tai ir nurodo, kad negalima sutapatinti skirtingų reikšmių: skatinimo fondų tikslinės paskirties ir šaltinių [19, p. 32]. Taigi A. Livšicas, pripažinęs, jog pelnas socializmo sąlygomis yra viena iš pridedamojo produkto formų, ir, vadovaudamasis tuo kriterijumi, daro išvadą, kad pramonės įmonėse iš pelno sudaromų materialinio skatinimo fondų šaltinis yra pridedamasis produktas.

Norėtume pažymėti, kad ir kiti kalbamosios koncepcijos šalininkai, aiškinami skatinimo fondų šaltinio ekonominę prigimtį, daugiausia vadovaujasi vieninteliu kriterijumi — pelnu, kaip pridedamojo produkto išraiškos forma. Toks pelno ekonominės prigimties socializmo sąlygomis supratimas yra plačiai paplitęs tarybinių ekonomistų darbuose [žr. 5,

p. 10; 7, p. 79; 16, p. 3; 12, p. 13]. Jų nuomone, visos pajamos, kurių betarpiškas šaltinis yra pelnas, yra dalis pridedamojo produkto.

Vargu ar galima sutikti su tokia nuomone, nes ji veda prie išvados, kad, keičiant savo nuožiūra atitinkamų pajamų apskaitos sistemą, galima keisti būtiną ir pridedamojo produkto ribas. Jeigu inžinerijos-technikos darbuotojams premijos būtų mokamos ne iš materialinio skatinimo, o iš darbo užmokesčio fondo, tai, remiantis kalbamąja nuomone, jas reikėtų priskirti jau būtinajam produktui. Kadangi šios premijos (tos pačios apimties) yra išmokamos ne iš darbo užmokesčio fondo, o iš pelno, atitinkamai apskaitoje sumažinant darbo užmokesčio fondą ir tokia pat suma padidinant pelną, tai jos jau įjungiamos į pridedamąjį produktą.

Naujai sukurto produkto dalijimas į būtinąjį ir pridedamąjį produktą yra objektyvus reiškinys. Jis nepriklauso nei nuo apskaitos, nei nuo planavimo metodų bei ypatybių, nei nuo to, kaip mes vadiname atskiras naujai sukurto produkto vertės dalis, t. y. įvairias pajamas (darbo užmokesčius, pelnas, premija ir pan.).

Pastaruoju laiku vis daugiau tarybinių ekonomistų pripažįsta, jog pelnas socializmo sąlygomis yra ne tik pridedamo, bet ir būtinąjo produkto forma. Taip ekonominę pelno prigimtį supranta I. Možaiskova [25, p. 85], R. Karagedovas [14, p. 49], B. Sucharevskis [31, p. 11] ir kiti tarybiniai ekonomistai. Ryšium su kitokiu pelno ekonominės prigimties socializmo sąlygomis traktavimu mūsų ekonominėje literatūroje atsirado ir nauja koncepcija skatinimo fondų šaltinio požiūriu. Dalis tarybinių ekonomistų ėmė teigti, kad skatinimo fondų šaltinis yra būtinuoju ir pridedamuoju darbu sukurtas produktas. Tačiau kai kurie iš jų šios koncepcijos visiškai nepagrindžia [žr. 23, p. 6], nors kiti remiasi tam tikrais argumentais.

Pavyzdžiui, E. Kiriuchovas, pripažinęs, jog būtinas produktas yra tik dalis skatinimo fondų materialinis pagrindas, prieina nepakankamai pagrįstas išvadas. Jeigu pridedamojo produkto šaltinis gamybos procese yra atskiro individo, kolektyvo ir visuomenės darbo sąnaudos, pagal jį, ta „... pridedamojo produkto dalis, kurios pagrindą sudaro kolektyvinio darbo sąnaudos, turi būti skirstoma ir per skatinimo fondus“ [15, p. 109]. Dėl to, jo nuomone, „... skatinimo fondų šaltinis yra tiek dalis būtinąjo, tiek ir dalis pridedamojo produkto“ [15, p. 109]. Tačiau E. Kiriuchovo argumento neužtenka pagrįsti aukščiau duotam jo požiūriui. Pirma, jis nenurodo, kokius fondus turi galvoje (ar tik dirbančiųjų materialinio skatinimo, ar taip pat ir gamybos vystymo), antra, nenagrinėja tų fondų lėšų panaudojimo pobūdžio (ar gamintojų ir jų šeimos narių asmeniniams poreikiams tenkinti, ar gamybai vystyti ir plėsti).

Kiek plačiau kalbamąją koncepciją vysto J. Zinovjevas, kuris dirbančiųjų materialinio skatinimo fondų šaltinio klausimą nagrinėja betarpiškai su pelno ekonomine prigimtimi socializmo sąlygomis. Vadovaudamasis pelno, kaip pridedamojo ir būtinąjo produkto išraiškos, supratimu, jis teigia, jog pelno paskirstymas įmonėje išreiškia tiek pridedamojo produkto (gamybai vystyti ir tobulinti bei negamybiniam fondams plėsti), tiek būtinąjo (dirbantiesiems materialiai skatinti bei betarpiškai jų socialiniams-kultūriniais poreikiams tenkinti) panaudojimą. „Visa tai,— pagal Zinovjevą,— apsprendžia skirtingą fondų, sudaromų iš pelno naujomis ūkininkavimo sąlygomis, ekonominę prigimtį“ [13, p. 109].

Tenka pažymėti, jog J. Zinovjevas teisingai supranta gamybos vystymo fondo (konkrečiai pridedamojo produkto forma) bei materialinio skatinimo fondo (konkrečiai būtinąjo produkto forma) ekonominę prigimtį. Tačiau socialinių-kultūrinių priemonių bei gyvenamųjų namų statybos fondą jie bereikalingai išskaido į dvi dalis: į dalį, sunaudojamą negamy-

biniams fondams plėsti (pridedamojo produkto forma), ir į dalį gamintojų socialiniams-kultūriniais poreikiams tenkinti (būtinąjo produkto forma). Iš to galima spręsti, kad Zinovjevas šio fondo šaltiniu pripažįsta ir pridedamuoju, ir būtinuoju darbu sukurtą produktą. Nors vėliau jis teisingai pastebi, kad „...galiausiai abiejų (šių dalių.— V.K.) uždavinys yra vienas — užtikrinti įmonės dirbančiųjų socialinių-kultūrinių poreikių patenkinimą [13, p. 109].

Pastaroju laiku vis daugiau tarybinių ekonomistų prieina išvadą, kad materialinio skatinimo fondų šaltinis yra tik būtinasis darbas.

Si koncepcija iš dalies atsispindi darbuose tų ekonomistų, kurie premijų, išmokamų iš pelno, šaltiniu laiko būtinąjį produktą [žr. 3, p. 21; 10, p. 20; 21, p. 59—60; 28, p. 64]. Ji šiek tiek plačiau atsispindi darbuose ekonomistų, pripažįstančių visas lėšas, išmokamas iš materialinio skatinimo fondo būtinąjo produkto formomis [žr. 9, p. 32—37; 17, p. 80; 27, p. 67]. Pastarieji neabejoja, kad materialinio skatinimo fondo šaltinis — būtinasis produktas.

Kai kurie tarybiniai ekonomistai minėtąją koncepciją praplečia. B. Frolovas ir P. Slezko jau nurodo, kad abu skatinimo fondai (materialinio skatinimo ir socialinių-kultūrinių priemonių bei gyvenamųjų namų statybos) yra būtinąjo produkto formos [32, p. 211; 30, p. 97]. Tuo pačiu šie autoriai vienu ar kitu aspektu pripažįsta, kad skatinimo fondų šaltinis yra būtinuoju darbu sukurtas produktas, tačiau savo nuomonės nepagrindžia. Tai nulemia tų tyrinėjimų objektas — ne skatinimo fondų šaltinio ekonominė prigimtis, o kitos artimos problemos.

Reikia sutikti, kad materialinio skatinimo ir socialinių-kultūrinių bei gyvenamųjų namų statybos fondų šaltinis iš tiesų yra būtinasis produktas, sukurtas visuminiu būtinuoju pramonės įmonės kolektyvo darbu.

Visų lėšų, kurios išmokamos iš materialinio skatinimo fondo, nepriklausomai nuo jų paskirstymo formos, šaltinis yra būtinasis darbas. Tiek einamosios premijos, tiek ir vienkartinis atlyginimas garantuoja padengimą gamintojo papildomų darbo jėgos sąnaudų, kurios reikalingos, siekiant aukštesnių gamybos rezultatų. Dirbančiųjų pajamos iš materialinio skatinimo fondo, kaip ir pagrindinis darbo užmokestis bei išmokos ir lengvatos iš visuomeninių vartojimo fondų, yra jų darbo jėgos reprodukcijos elementai. Jos įeina į gamintojo ir jo šeimos asmeninio vartojimo fondą. Gamintojai tam tikrą lengvatų bei socialinio-kultūrinio pobūdžio patarnavimų dalį gauna iš pramonės įmonėse sudaromo socialinių-kultūrinių priemonių bei gyvenamųjų namų statybos fondo. Jie nemokamai (arba lengvatinėmis sąlygomis) naudojami kelialapiams į poilsio namus bei sanatorijas, visuomeninio maitinimo ir vaikų įstaigoms, kultūrinėmis priemonėmis, sportiniais įrengimais ir kitokio pobūdžio patarnavimais. Visos šios ir kitos priemonės betarpiškai ar netiesiogiai tenkina dirbančiųjų ir jų šeimos narių asmeninius poreikius ir tuo pačiu prisideda prie darbo jėgos reprodukcijos.

Taigi prie minėtų darbo jėgos reprodukcijos elementų reikia priskirti lengvatas bei patarnavimus, gaunamus iš socialinių-kultūrinių priemonių bei gyvenamųjų namų statybos fondo.

Vadinasi, šaltinis pastarojo fondo lėšų, panaudojamų tiek betarpiškai gamintojo asmeninių poreikių tenkinimui (kelialapiams, sveikatingumo ir kultūrinės priemonės), tiek gyvenamųjų namų, vaikų ir kultūrinės paskirties įstaigų bei sporto įrengimų išlaikymui, yra įmonės kolektyvo visuminiu būtinuoju darbu sukurtas produktas. Visos lengvatos ir patarnavimai iš socialinių-kultūrinių priemonių bei gyvenamųjų namų statybos fondo, nepaisant kokiomis formomis tai teikiama gamintojui, betarpiškai ar netiesiogiai tenkina dalį jo buitinių, kultūrinių ir kitokio pobūdžio poreikių.

Šie poreikiai susiję ne tik su žmogaus darbo jėgos atgaminimu, bet ir su jo asmenybės vystymusi.

Aišku, dalis šio fondo lėšų tam tikra prasme pasireiškia kaip duoto gamybinio kolektyvo kapitaliniai įdėjimai ir, atrodo, neturi betarpiško ryšio su gamintojo ir jo šeimos asmeninių poreikių tenkinimu. Tačiau ir gyvenamieji namai, kultūrinės paskirties bei vaikų įstaigos, stadionai ir kitokios būtines-kultūrinės paskirties priemonės yra susijusios su gamybinio kolektyvo narių pilnesniu asmeninių poreikių tenkinimu.

Gamintojai naudojami tokiais lengvatomis ir patarnavimais (suteikiamais iš socialinių-kultūrinių priemonių bei gyvenamųjų namų statybos fondo), kurie tam tikru laipsniu susiję su jų sunaudotos darbo jėgos atstatymu, jų darbingumo didinimu (pvz., gydamosios ir fizikultūrinės priemonės). Kiti patarnavimai, įgyvendinami šio fondo lėšomis, iš dalies garantuoja dirbančiojo kvalifikacijos bei kultūrinio lygio kėlimą (pvz., vakarinės mokyklos bei technikumai, bibliotekos bei kultūros namai).

Toks platus socialinių-kultūrinių priemonių bei gyvenamųjų namų statybos fondo lėšų panaudojimas gamintojų poreikiams tenkinti sąlygoja ne tik jų darbo jėgos atgaminimą (aišku, nepilnai), bet tam tikru laipsniu ir jų asmenybės vystymąsi, jų sugebėjimų panaudojimą ne tik gamyboje, bet ir visuomeninėje gamybinio kolektyvo veikloje. Tai iš dalies užtikrina dirbančiųjų dvasinių sugebėjimų, kurie išsena už gamybinių poreikių ribų, vystymąsi.

Kadangi socialistinės visuomenės gamybinių jėgų išsivystymo lygis išplečia būtinojo produkto ribas „... iki tos vartojimo apimties, kurią, iš vienos pusės, leidžia esantis visuomenės pajėgumas... ir kurios, iš antros pusės, reikalauja pilnutinis individualybės išsivystymas“ [2, p. 795], tai visų lėšų, užtikrinančių gamintojo ir jo šeimos narių asmeninių poreikių tenkinimą, šaltinis yra būtinasis darbas.

Taigi socialinių-kultūrinių priemonių bei gyvenamųjų namų statybos fondas sąlygoja ne tik gamintojų poreikių, susijusių su jų darbo jėgos atgaminimu bei asmenybės išsivystymu, tenkinimą, bet ir nulemia tam tikra prasme socialistinio kolektyvo santykių, kurie susiformuoja, naudojantis šiuo fondu, bei paties gamybinio kolektyvo reprodukciją.

Vadinasi, tiek materialinio skatinimo, tiek socialinių-kultūrinių priemonių bei gyvenamųjų namų statybos fondai yra konkreti būtinojo produkto dalies, panaudojamos gamybinio kolektyvo materialiniam suinteresuotumui stiprinti, forma.

Būtinasis produktas socialistinėje visuomenėje į gamintojų asmeninį vartojimą patenka ne tik darbo užmokesčio, apmokėjimo už darbą, pajamų iš visuomeninių vartojimo fondų, bet ir išmokėjimų bei lengvatų iš dirbančiųjų materialinio skatinimo fondų ekonominių formų pavidalu.

Šalia pagrindinių būtinojo produkto ekonominių formų (darbo užmokesčio, apmokėjimas už darbą, pajamos iš visuomeninių vartojimo fondų) socialistinėje visuomenėje pasireiškia ir papildomos būtinojo produkto ekonominės formos, susijusios su ūkiskaitiniais atskiro gamybinio kolektyvo santykiais. Šių formų reikalingumą sąlygoja įmonių, kaip ūkininkavimo subjektų, ekonominis atskirumas socialistinės gamybos sistemoje. Prie jų tenka priskirti pajamas iš materialinio skatinimo ir socialinių-kultūrinių priemonių bei gyvenamųjų namų statybos fondų.

Kadangi socialistinėje visuomenėje būtina materialiai suinteresuoti ne tik atskirą gamintoją, bet ir visą kolektyvą, todėl reikia dalį produkto, sukurto gamybinio kolektyvo visuminiu būtinuoju darbu, palikti atskiroje įmonėje. Ji atskiriama nuo tos būtinojo produkto dalies, kurią gamintojams paskirsto visuomenė ir kuri priklauso nuo visuomeninės gamybos išsivystymo lygio.

Būtinasis produktas, kurį visuomenė (valstybė) palieka įmonėje, išreiškia ekonominius santykius tarp atskiro gamybinio kolektyvo ir visuomenės, taip pat tarp gamybinio kolektyvo ir atskiro gamintojo. Šios būtinąjo produkto dalies apimtis priklauso nuo gamybos išvystymo lygio įmonėje.

Vilniaus Valstybinis V. Kapsuko universitetas
Ekonomikos fakultetas
Politinės ekonomikos katedra

Įteikta
1969 m. spalio mėn.

LITERATOROS SĄRAŠAS

1. К. Марксас, Капиталас, т. I, V., 1957.
2. К. Марксас, Капиталас, т. III, V., 1959.
3. В. И. Абрамов, Премия в условиях социалистических производственных отношений. — «Вестник Ленинградского университета», экономика, философия, право, 1968, выпуск 4, № 23.
4. З. Андрес, Л. Галкин, Хозрасчетные отношения государственных предприятий в период строительства коммунизма, М., 1968.
5. Г. В. Базарова, Прибыль в экономическом стимулировании производства, М., 1968.
6. Е. М. Барский, Материальное стимулирование и фонд материального поощрения. — В кн.: «Экономические интересы и механизм использования экономических законов при социализме». (Тезисы докладов теоретической конференции), М., 1967.
7. Р. Д. Винокур, Взаимоотношения бюджета с хозяйством, М., 1967.
8. Н. В. Гаретовский, Финансовые методы материального стимулирования в промышленности, М., 1968.
9. Н. Гвоздев, Формирование фонда материального поощрения. — «Экономические науки», 1968, № 3.
10. В. Н. Гичкин, В. С. Щеглова, Экономическая природа премии. «Вестник Ленинградского университета», экономика, философия, право, 1968, выпуск 2, № 11.
11. С. С. Дзарасов, Эффективность производства и материальное стимулирование. В кн.: «Хозяйственный расчет в новых условиях», М., 1968.
12. Р. Зайцев, Финансы и экономическое стимулирование производства, М., 1967.
13. Ю. М. Зиновьев, Прибыль и повышение эффективности социалистического производства, М., 1968.
14. Р. Г. Карагедов, Прибыль в системе экономических категорий, М., 1964.
15. Е. П. Кирюхов, Источники поощрительных фондов работников социалистических предприятий. В сборнике научных трудов: «Распределительные отношения при социализме», Таганрог. 1968.
16. В. В. Кондаков, Прибыль промышленного предприятия, Казань, 1967.
17. В. Кузьмин, Фонд материального поощрения и стимулирование производства. В кн.: «Хозяйственные стимулы работы предприятий», М., 1969.
18. Я. Г. Либерман, Государственный бюджет и социалистическое воспроизводство, М., 1966.
19. А. Лившиц, О необходимом и прибавочном продукте при социализме, М., 1966.
20. Н. Л. Лушина, Роль и значение общественных фондов потребления при социализме, М., 1962.
21. Н. Мазина, Премирование и укрепление хозрасчета. — «Социалистический труд», 1962, № 5.
22. Н. С. Маслова, Коллективные формы материального стимулирования в промышленности СССР, М., 1966.
23. Ф. С. Массарыгин, Финансовая система СССР, М., 1968.
24. Т. Мир-Акилов, Поощрительные фонды предприятия как одна из форм распределения по труду. — «Социалистический труд», 1967, № 6.
25. И. В. Можайскова, Себестоимость, прибыль, рентабельность, М., 1964.
26. Т. Д. Нураева, Выравнивание экономических условий повышения доходности промышленных предприятий и стимулирование. — «Вестник Московского университета», экономика, 1968, № 2.
27. И. Обломская, Заработная плата и фонд материального поощрения. — «Политическое самообразование», 1968, № 2.
28. В. П. Орлова, Об экономической природе премии при социализме. В кн.: «Вопросы экономики и организации социалистического производства», Томск, 1965.

29. М. П. Саков, Сочетание материальных и моральных стимулов в развитии производства, М., 1966.
30. П. Слезко, Коллективная материальная заинтересованность в современных условиях. В сборнике статей: «Хозяйственный расчет и эффективность производства», М., 1968.
31. Б. М. Сухаревский, Стимулирование производства и экономика социализма, М., 1968.
32. В. И. Фролов, Экономическое стимулирование внедрения новой техники в научных и конструкторских организациях промышленности. В кн.: «Хозяйственный расчет и материальное стимулирование (в промышленности и строительстве)», М., 1967.

НЕКОТОРЫЕ КОНЦЕПЦИИ СОВЕТСКИХ ЭКОНОМИСТОВ ПО ВОПРОСУ ИСТОЧНИКА ФОНДОВ МАТЕРИАЛЬНОГО ПОощРЕНИЯ

В. КИНДУРИС

Резюме

В советской экономической литературе широко обсуждаются теоретические вопросы экономического стимулирования промышленных предприятий и материального поощрения работников. Среди них особое место занимает проблема выявления экономической природы источника поощрительных фондов работников промышленных предприятий (фонда материального поощрения, фонда социально-культурных мероприятий и жилищного строительства).

В данной статье делается попытка проанализировать основные концепции советских экономистов по вопросу источника фондов материального поощрения и показать предпосылки их возникновения.

В настоящее время наиболее распространенными являются три концепции по поводу природы источника поощрительных фондов.

Часть советских экономистов утверждает, что источником поощрительных фондов является прибавочный труд, а их материальной основой — прибавочный продукт. Эта концепция обосновывается тем, что в условиях социализма источником прибыли является стоимость прибавочного продукта.

Другие экономисты считают, что источником поощрительных фондов являются и необходимый, и прибавочный труд, а материальной основой — необходимый и прибавочный продукт. Сторонники этой концепции утверждают, что источником фонда материального поощрения является необходимый продукт, а источником фонда социально-культурных мероприятий и жилищного строительства — необходимый и прибавочный продукт.

Третья группа экономистов придерживается мнения, что источником поощрительных фондов является необходимый труд, а материальной основой — необходимый продукт.

По мнению автора статьи, источником фонда материального поощрения, а также и фонда социально-культурных мероприятий и жилищного строительства действительно является стоимость необходимого продукта, который создается совокупным трудом коллектива работников промышленных предприятий.

Определяющим признаком и единственным критерием причисления части вновь созданной стоимости к необходимому и прибавочному продукту является характер их использования, а не способ их распределения (вознаграждение за труд или выплаты и льготы из общественных

фондов потребления), не форма их потребления (индивидуальное или коллективное потребление материальных благ или услуг) и не особенности их оборота (движения).

Ввиду того, что денежные выплаты из фонда материального поощрения, а также льготы за счет фонда социально-культурных мероприятий и жилищного строительства прямо или косвенно используются для воспроизводства рабочей силы и для дальнейшего всестороннего развития личности производителей, т. е. входят в состав фонда жизненных средств, необходимых для воспроизводства рабочей силы, то их источником является необходимый труд, а материальной основой — необходимый продукт.